

Rūta Janonienė
Vilniaus dailės akademijos Dailėtyros institutas
Dominikonų g. 15-1, Vilnius
Tel. (8 5) 212 3131
El. p. ruta.janoniene@gmail.com

Rūta Janonienė

Nemenčinės bažnyčia Adomo Daukšos nuotraukose

Lietuvos dailės muziejaus (toliau – LDM) rinkiniuose saugomas Vilniaus fotografo Adomo Daukšos XIX–XX a. sandūros nuotraukų rinkinys, akivaizdžiai sudarantis vieną kolekciją – jame gana išsamiai dokumentuota viena bažnyčia su koplyčiomis. Muziejaus duomenų bazėje ši bažnyčia neįvardinama, tik apibūdinama kaip barokinė, tačiau pagal nuotraukas pavyko nustatyti, kad tai XIX a. vid. pastatyta Nemenčinės parapijos bažnyčia. Jos išorės architektūra beveik nepasikeitė iki mūsų dienų, tuo tarpu interjero įranga dabar smarkiai pakitusi. Straipsnyje pristatomos A. Daukšos nuotraukos – itin svarbus, vienintelis dabar žinomas šio iki mūsų dienų neišlikusio paveldo ikonografinis šaltinis.

LDM saugomose dvidešimt septyniose A. Daukšos nuotraukose įamžinta pati Nemenčinės bažnyčia, jos koplyčios, šventorius, antkapiniai paminklai, altoriai, vargonai, sakykla, kai kurie paveikslai, žvakidės¹. Žinoma, kad XX a. pr. A. Daukša, važinėdamas po Lietuvos ir Baltarusijos miestelius, fotografavo katalikų ir stačiatikių sakralinius pastatus². Leidimą fotografuoti vietas jis gavo 1901 m., tad tokio pobūdžio nuotraukų daugiausia ir galėjo būti sukurta po šios datos, nors pavienių fotografijų galėjo būti padaryta ir anksčiau. Didžiausią Lietuvoje A. Daukšos negatyvų rinkinį, kurį sudaro 172 stiklo negatyvai, saugo Kaišiadorių muziejus³. Vis dėlto kitų šio fotografo darbų kontekste LDM turimas nuotraukas dėl jų pobūdžio reikia vertinti kaip tam tikrą unikumą, nes dažniau fotografas įamžindavo tik išorinį sa-

kralinių pastatų vaizdą. Pavyzdžiui, minėtame Kaišiadorių muziejaus neigiamų rinkinyje iš viso nėra A. Daukšos darytų interjero nuotraukų⁴.

Kodėl A. Daukša taip stropiai išfotografavo Nemenčinės bažnyčią, ar tai buvo jo paties sumanymas, ar kieno nors užsakymas – neaišku. Šiuos klausimus tenka palikti tolesniems fotografijos istorijos specialistų tyrimams. Nuotraukos atskleidžia vertingus Nemenčinės bažnyčios istorijos faktus ir suteikia neįkainojamos informacijos kai kurių kitų Lietuvos bažnyčių meninio paveldo tyrimams, todėl prie jų verta apsistoti kiek ilgiau.

Nuotraukose užfiksuota mūrinė Nemenčinės šv. arkangelo Mykolo bažnyčia⁵ buvo pastatyta 1848–1855 metais. Ankstesnysis medinis bažnyčios pastatas sudegė per miestelio gaisrą 1842 m. rugpjūčio 2 dieną. Bažnyčia buvo statoma už beneficines lėšas ir surinktas aukas. Pagrindiniu naujosios bažnyčios statybos darbų finansuotoju tapo netoliese esančio Raudondvario dvarininkas Aleksandras Parčevskis. Jo lėšomis buvo pastatyta ir laikina medinė koplyčia (*szopa*), kurią klebonas Florijonas Bobrovskis 1843 m. pašventino ir suteikė Švč. Mergelės Marijos titulą. 1844 m. Nemenčinės bažnyčios vizitacijos duomenimis, šioje laikinoje koplyčioje buvo du mediniai altoriai, kuriuose kabėjo ant drobės tapyti Švč. Mergelės Marijos Ramintojos paveikslai, iš kurių vienas buvo senas (šoniniame altoriuje), o kitas įvardintas kaip naujas (didžiajame altoriuje), būta ir įvairių kitų šventųjų atvaizdų⁶. 1853 m. klebonas Antanas Kitkevičius pašventino jau naujosios bažnyčios zakristijoje įrengtą koplyčią, po metų pamaldos jau vyko pašventintoje, nors dar nebaigtoje įrengti bažnyčioje, kurią 1855 m. konsekrovo Vilniaus vyskupas Vaclovas Žilinskis (1803–1863). Šie faktai, taip pat ir ankstyviausias atstatytos bažnyčios bei jos vidaus įrangos vaizdas žinomi iš 1856 m. išleisto iškilmingo bažnyčios konsekracijos akto aprašymo⁷.

Naujosios bažnyčios planą esą dar prieš 1844 m. atsiuntė Vilniaus vyskupijos administratorius vyskupas Jonas Civinskis (1772–1846)⁸. Bažnyčios konsekracijos aprašyme nurodyta, kad jis Nemenčinės bažnyčiai paskyrė uždarytos Kauno karmelitų bažnyčios vargonus ir varpus bei taip pat uždarytos Trakų bernardinų bažnyčios du altorius, suolus ir kai kuriuos kitus smulkiau neaprašytus reikmenis. Minėtame leidinyje taip pat rašoma, kad bažnyčios planą, altorių ir „visų vidaus puošmenų“ piešinius sukūrė Juozapas Mackevičius, kuris turbūt ir laikytinas pagrindiniu šio statinio architektu. Tikėtina, kad šis mažai žinomas dailininkas yra Vilniaus meno mokyklos grafikos katedros auklėtinis Juozapas Mackevičius, apie kurio gyvenimą ir

meninį palikimą duomenų išlikę labai nedaug⁹. Tiesa, 1854 m. į Nemenčinę kažkodėl buvo atgabenti ne Kauno karmelitų, bet Vilniaus katedros vargonai, o Trakų bernardinų bažnyčios altoriai čia nors ir pateko, bet, kaip paaiškėjo, buvo šiek tiek pertvarkyti.

Nemenčinės bažnyčios konsekracijos metu joje buvo didysis altorius su donatoriaus A. Parčevskio sesers, gabios dailininkės mėgėjos Rožės Parčevskytės (1799–1852) tapytu paveikslu – garsiosios Rafaelio drobės „Viešpaties Atsimainymas“ kopija¹⁰, kuri buvo uždengiama Jono Moračinskio (apie 1807–1870) nutapytu titulinio paveikslu, vaizduojančiu šv. arkangelą Mykolą. Viename iš šoninių altorių kabėjo dar vienas J. Moračinskio sukurtas šv. Jurgio atvaizdas, o kitame – Simono Čechavičiaus teptukui priskiriamas „nepaprastai puikus“ Dievo Motinos atvaizdas, perkeltas čia iš Trakų bernardinų bažnyčios ir atnaujintas to paties J. Moračinskio. Didžiojo ir šoninių altorių mensos bei ciborijos buvo faneruotos itališku riešutmedžiu, o patys altoriai lakuoti ta pačia spalva. Altorių drožinius sukūrė ir paauksavo Vilniaus skulptorius Juozapas Kozlovskis (bažnyčioje yra ir dvi jo padarytos presbiterijos sienose įmūrytos granitinės memorialinės plokštės su ornamentuoto smiltainio rėmais, skirtos čia palaidotiems Parčevskių šeimos nariams ir bažnyčios konsekravimo iškilimėms atminti). Bažnyčios konsekracijos aprašyme taip pat pažymėta, kad skoningi ir stropiai atlikti bažnyčios altoriai sukurti Parčevskių rūpesčiu ir lėšomis, juose nėra nieko nereikalingo, perkrauto, todėl „visumoje ir detalėse išlietas skonis visiems patinka“. Panašiai bažnyčios vidų 1871 m. išleistoje knygoje aprašė ir Konstantinas Tiškevičius. Anot jo, „Žiūrovui ji atrodo elegantiška ir paprasta, o kartu tauraus stiliaus kūrinys. Jos matmenys dideli ir iškilūs. Bet čia visiškai nėra nereikalingų pagražinimų, paimtų iš šalies, kaip tai būna paprastai mūsų bažnyčiose. Viskas vieno stiliaus ir ramiai derinasi tarpusavyje, nes kiekvienas mato, kad tai ne tarp savęs susijusios kažkieno kito nuotrupos ir palikimai, bet viskas sąmoningai tik šitai bažnyčiai kurta, o kiekviena smulkmena padaryta taip tiksliai, taip elegantiškai ir su tokiu skoniu, kad nieko nebegalima prikišti.“¹¹ Kol šio straipsnio autorei nebuvo žinomos A. Daukšos nuotraukos, šiuose bažnyčios aprašymuose pateikta informacija buvo klaidingai suprasta, dėl to manyta, kad Trakų bernardinų bažnyčios altoriai dėl kažkokių priežasčių į Nemenčinę iš viso nepateko. Tokia nuomonė išdėstyta ir anksčiau publikuotame straipsnyje apie Nemenčinės bažnyčios altorius, tiesa, skirtame šios bažnyčios kito laikotarpio įrangai¹². Aptariamoms nuotraukoms ir tolesnis tyrimas parodė šios nuo-

*1 pav. Nemenėnės šv. arkangelo Mykolo baėnyėios pagrindinis fasadas.
A. Daukėos nuotrauka, XX a. pr.*

*2 pav. Kunigo Antano Kitkeviėiaus portretas. Juozapo Oziemblovskio litografija pagal Karolio Ripinskio pieėinį.
A. Daukėos nuotrauka, XX a. pr.*

monės klaidingumą – šoninių Nemenėnės baėnyėios altorių retabulai (ypaė bendra jų kompozicija, glorijų ir paveikslų rėmų pieėinys, natūralaus lakuoto medžio spalva) neatsitiktinai labai primena Vilniaus bernardinų baėnyėios altorių stilių ir nurodo į bernardinų meninio palikimo sritį. 1920 ir 1933 m. Nemenėnės baėnyėios inventoriuose rasti ir įrašai, iš kurių suėzinome, kad du šoniniai altoriai atkelti iš uėždarytos Trakų bernardinų baėnyėios¹³. Tai labai vertingi duomenys tiriant prarastą Trakų bernardinų baėnyėios paveldą, nes jie akivaizdėiai patvirtina, kad Vilniaus Bernardinų baėnyėioje XVIII a. II p. pritaikytą naujų ansamblių modelį bent iš dalies buvo bandyta įgyvendinti ir kitose Lietuvos provincijos bernardinų baėnyėiose¹⁴. Trakų šv. Mikalojaus Vyskupo baėnyėios dokumentai rodo, kad čia 1771–1772 m. naujus altorius statė tie patys meistras, kurie anksėiau dirbo Vilniuje: droėėjas Jonas Frezeris (paėžymėta, kad buvo atvykęs iš Vilniaus), iš Vilniaus atvykę staliai ir tapytojas Motiejus¹⁵. Iš apraėymų žinoma, kad XVIII a. 8 deė. pastatyti penki altoriai buvo natūralios medėio spalvos, faneruoti ir lakuoti, didėiajame altoriuje kabėjo Švė. Mergelės Marijos Jeruzalietės atvaizdas, antrame tarpusnyje,

3 pav. Vilniaus vyskupo Vaclovo Žilinskio portretas. Juozapo Oziemblovskio litografija pagal Karolio Ripinskio piešinį.
A. Daukšos nuotrauka, XX a. pr.

4 pav. Aleksandro Parčevskio portretas.
Litografija.
A. Daukšos nuotrauka, XX a. pr.

raudonu aksomu išklotoje nišoje, – „Nukryžiuotasis“, o iš vienuolių choro pusės – Jėzaus paveikslas. Grįžtant prie Nemenčinės bažnyčios aprašymo svarbu pastebėti, kad šiai bažnyčiai naujai pagaminti įrangos elementai (šoninių altorių mensos, didysis altorius, sakykla) buvo derinami prie rudų faneruotų ir lakuotų altorių, gautų iš Trakų bernardinų bažnyčios.

Remiantis Nemenčinės bažnyčios inventorinių aprašymų ir vizitacijų duomenis, galima išsamiau aptarti A. Daukšos nuotraukose užfiksuotus objektus.

Fotografas iš kelių pusių užfiksavo bažnyčios pastatą ir jo aplinką. Jis nufotografavo pagrindinį fasadą su bokšte įrengta varpine (inv. Nr. Fi-1971; 1 pav.), šoninį fasadą (inv. Nr. Fi-1970) ir absidinę dalį (inv. Nr. Fi-1974), taip pat metalinius šventoriaus vartelius (inv. Nr. Fi-1975). Nuotraukose matoma akmeninė šventoriaus tvora buvo sumūryta kun. Šimkevičiaus rūpesčiu 1885 m., o metaliniai kaltos geležies varteliai įrengti 1886 m. A. Parčevskio lėšomis. Iš trijų nufotografuotų šventoriuje buvusių antkapių bažnyčios istorijai bene svarbiausia Nemenčinėje palaidoto teologijos mokslų daktaro, Vilniaus kunigų seminarijos rektoriaus, Nemenčinės klebono Antano Kitke-

5 pav. Nemenčinės šv. arkangelo Mykolo
bažnyčios presbiterija ir didysis altorius.
A. Daukšos nuotrauka, XX a. pr.

vičiaus (1805–1857) paminklo nuotrauka (inv. Nr. Fi-1985). Yra ir labai vertinga jo litografinio portreto nuotrauka (inv. Nr. Fi-1996; 2 pav.). Bažnyčios dokumentuose minima, kad, be A. Kitkevičiaus portreto, zakristijoje dar buvo popiežiaus Pijaus IX, metropolito Vaclovo Žilinsko, dvarininko A. Parčevskio portretai¹⁶. Galima spėti, kad litografinius portretus sukūrė bažnyčiai projektinius piešinius rengęs J. Mackevičius. 1933 m. inventoriuje, be jų, dar minimas ir Rožės Parčevskytės portretas¹⁷. Tarp turimų A. Daukšos nuotraukų iš minimų portretų yra V. Žilinsko (inv. Nr. Fi-1995; 3 pav.) ir A. Parčevskio (inv. Nr. Fi-1994; 4 pav.) atvaizdai.

Didysis bažnyčios altorius fotografuotas kelis kartus. Pora arčiau presbiterijos darytų nuotraukų (inv. Nr. Fi-1976, Fi-1986) nelabai pavyko – vaizdas jose ne itin ryškus, tačiau ikonografinės informacijos požiūriu vis tiek labai vertingas. Didingos struktūros didžiajame altoriuje vos matyti R. Parčevskytės tapytas „Viešpaties Atsimainymo“ paveikslas. Šis kūrinys bažnyčios aprašymuose minimas nuo pat bažnyčios konsekracijos iškilnių iki XX a. vidurio. Kur kas geresnė iš toliau, greičiausiai nuo vargonų choro, daryta presbiterijos nuotrauka (inv. Nr. Fi-1988; 5 pav.). Joje užfiksuotas didžiajame altoriuje kabantis aptaisais uždengtas Švč. Mergelės Marijos su Kūdikiu paveikslas, apsuptas meniškai išdėliotų votų. Taigi R. Parčevskytės „Kristaus Atsimainymas“ jau nebuvo uždengiamas J. Moračinskio tapytu šv. arkangelo Mykolo paveikslu. Jis pats dengė tikinčiųjų gerbiamą Dievo Motinos atvaizdą. Kada įvyko šie pakeitimai? Sidabruotais aptaisais uždengtas Švč. Mergelės Marijos su Kūdikiu atvaizdas pirmą kartą paminėtas 1884 m. bažnyčios vizitacijos akte, kuriame rašoma, kad jis kabo šoniniame dešiniajame altoriuje, yra įtaisytas mediniuose drožinėtuose ir auksuotuose rėmuose¹⁸. Paminėta, kad šis paveikslas čia pakabintas 1881 m., o pats medinis, faneruotas riešutmedžiu ir lakuo-

tas altorius nuvalytas 1882 metais. Anksčiau, kaip minėta, šiame altoriuje kabėjo S. Čechavičiaus paveikslas „Nekaltojo Prasidėjimo Švč. Mergelė Marija“ (žr. 11 pav.), gautas iš Trakų bernardinų bažnyčios.

Iš kur buvo gautas Švč. Mergelės Marijos paveikslas su aptaisais? Nuo kada jis yra Nemenčinės bažnyčioje? Ar gali būti, kad tai yra Trakų bernardinų bažnyčios didžiajame altoriuje buvęs malonėmis garsėjęs Švč. Mergelės Marijos Jeruzalietės atvaizdas, kartu su kitomis vertybėmis patekęs į Nemenčinę? Labiau tikėtina, kad į baigtą statyti Nemenčinės bažnyčią sugrįžo vienas iš Švč. Mergelės Marijos Ramintojos atvaizdų, statybų metu saugotų laikinojoje koplyčioje. Vis dėlto į šiuos klausimus nelengva tiksliai atsakyti.

1877 m. Nemenčinės bažnyčios inventoriniame aprašyme minimas koplyčioje po vargonų choru saugomas Dievo Motinos paveikslas¹⁹, tačiau keblu pasakyti, ar čia rašoma apie tą patį kūrinį, kuris anksčiau buvo koplyčioje, o vėliau bažnyčios šoniniame altoriuje. Galbūt ateityje pavyks išsiaiškinti, ar po 1863 m. į Nemenčinę nepateko dar kurios nors uždarytos bažnyčios kūrinų. 1920 ir 1933 m. Nemenčinės bažnyčios dokumentuose rašoma, kad šis paveikslas jau yra didžiajame altoriuje. Jis vadinamas Škalpierinės arba Karmelio kalno Švč. Dievo Motinos titulu ir laikomas stebuklingu. Minima, kad paveikslas yra papuoštas bronziniais paausiuotais aptaisais ir uždengiamas „Viešpaties Atsimainymo“ paveikslu²⁰. Kol kas neaptikta dokumentų, nurodančių, kada šis paveikslas buvo perkeltas iš šoninio į didįjį altorių. Matyt, tai padaryta pačioje XX a. pradžioje. Gali būti, kad A. Daukšos nuotraukose įamžintas bažnyčios vidus po pertvarkymo ir atnaujinimo.

Abipus didžiojo altoriaus, ant presbiterijos sienos, nuotraukoje matomi du nedideli paveikslai, vaizduojantys Švč. Dievo Motiną su Kūdikieliu ir Kristų Išganytoją. Tikriausiai tai jau 1884 m. bažnyčios vizitacijos aprašyme

6 pav. Juozapas Kozlovskis. Ignoto Parčevskio, jo žmonų Salomėjos ir Kotrynos bei dukters Rožės epitafija bažnyčios presbiterijoje.

A. Daukšos nuotrauka, XX a. pr.

7 pav. Kairysis šoninis bažnyčios altorius su Jono Moračinskio sukurtu šv. arkangelo Mykolo paveikslu.
A. Daukšos nuotrauka, XX a. pr.

8 pav. Dešinysis šoninis bažnyčios altorius su Jono Moračinskio sukurtu šv. Jurgio paveikslu.
A. Daukšos nuotrauka, XX a. pr.

9 pav. Nemenčinės bažnyčios sakykla.
A. Daukšos nuotrauka, XX a. pr.

10 pav. Nemenčinės bažnyčios vargonai.
A. Daukšos nuotrauka, XX a. pr.

11 pav. Simonas Čechavičius (?). „Nekaltojo Prasiidėjimo Švč. Mergelė Marija“.

A. Daukšos nuotrauka, XX a. pr.

12 pav. „Nukryžiuotasis“ Nemenčinės bažnyčioje.

A. Daukšos nuotrauka, XX a. pr.

minimi kūriniai, kurie apibūdinami kaip pusiau skulptūrinio, pusiau tapybinio darbo, įrėminti auksuotuose rėmuose²¹. Presbiterijoje įmūrytos memorialinės plokštės šioje nuotraukoje matomos tik fragmentiškai, tačiau viena jų – Ignoto Parčevskio, jo žmonų Salomėjos ir Kotrynos bei dukters Rožės epitafija – yra nufotografuota ir atskirai (inv. Nr. Fi-1983; 6 pav.). Beje, šios memorialinės plokštės – vienintelis iki mūsų dienų išlikęs XIX a. sukurtas bažnyčios interjero elementas.

Šoniniai altoriai nufotografuoti taip pat nuo vargonų choro. Gerai matyti architektūrinė altorių struktūra ir juose kabantys paveikslai (inv. Nr. Fi-1992; 7 pav.; Fi-1972; 8 pav.). Pagal J. Mackevičiaus piešinį pastatytos altorių mensos puoštos J. Kozlovskio sukurtais auksuotais drožiniais, jos dariniai susieja altorius su tų pačių autorių pagaminta sakykla (inv. Nr. Fi-1982; 9 pav.) ir 1854–1855 m. iš Vilniaus katedros atkeltais klasicistiniais vargonais (inv. Nr. Fi-1979; 10 pav.). Tuo tarpu iš Trakų bernardinų bažnyčios atkelti altorių retabulai turi vėlyvojo baroko bruožų. Dešiniajame šoniniame altoriuje įtaisytas šv. Jurgio paveikslas. Tikriausiai tai ta pati J. Moračinskio nutapyta drobė, kuri XIX a. II p. puošė kairįjį šoninį altorių²². Matyt, ji čia

13 pav. Šv. Juozapo altorius Nemenčinės bažnyčioje.

A. Daukšos nuotrauka, XX a. pr.

14 pav. Jėzaus altorius Nemenčinės bažnyčioje.

A. Daukšos nuotrauka, XX a. pr.

perkelta po to, kai stebuklingu laikomas Dievo Motinos paveikslas buvo pakabintas didžiajame altoriuje, o J. Moračinskio tapytas šv. arkangelo Mykolo paveikslas²³ iš didžiojo perneštas į dešinią šoninį altorių. Jis matomas ir A. Daukšos nuotraukoje. 1855 m. dešiniame šoniniame altoriuje kabėjusi S. Čechavičiaus drobė, vaizduojanti Nekaltojo Prasidejimo Švč. Mergelę Mariją, XX a. I p. dar buvo saugoma bažnyčioje, bet jau ne altoriuje. Ją A. Daukša nufotografavo atskirai (inv. Nr. Fi-198; 11 pav.). Šoninių altorių nuotraukose fragmentiškai matomi Kryžiaus kelio paveiksliukai buvo pakabinti po 1884 m., nes tų metų bažnyčios vizitacijos aprašyme pažymėta, kad ruošiamasi įrengti 14 stočių Kryžiaus kelią²⁴.

Sakyklos nuotraukoje matyti virš jos kabantis vieną iš evangelistų (Šv. Joną?) vaizduojantis paveikslas. Iš šaltinių žinoma, kad bažnyčios piliorius puošė keturių evangelistų atvaizdai – jie minimi 1877 m.²⁵ ir vėlesniuose bažnyčios aprašymuose, tačiau neaišku, kada ir iš kur buvo gauti.

Įdomi nuotrauka, užfiksavusi išraiškingą medinį Nukryžiuotąjį (inv. Nr. Fi-1993; 12 pav.). 1877 m. ir 1884 m. duomenimis koplyčioje po vargonų chorą kabėjo „Nukryžiuotasis“²⁶, tačiau 1920 ir 1933 m. inventoriniuose

15 pav. Koplųčios (?) altorius su Švč. Mergelės Marijos paveikslu.
A. Daukšos nuotrauka, XX a. pr.

16 pav. Nemenčinės kapinių koplųčios altorius su Švč. Trejybės paveikslu.
A. Daukšos nuotrauka, XX a. pr.

aprašuose toje vietoje jis jau neminimas. Vėlesnių metų aprašuose minimos dvi po vargonais buvusios koplųčios. Vienoje jų buvo Kenčiančio Jėzaus altorius su tamsiai dažyta sėdinčio Išganytojo figūra, kitoje – Šv. Juozapo altorius su terakotine šio šventojo skulptūra²⁷. Šie nedideli, paprasti altoriai buvo parapijiečių funduoti 1906 metais. Tai gana svarbi nuoroda datuojant nuotraukas, nes tarp A. Daukšos nuotraukų yra dviejų nedidelių, identiškų Šv. Juozapo ir Jėzaus altorių, stovinčių ankštoje, tamsioje erdvėje, nuotraukos (inv. Nr. Fi-1989; 13 pav.; Fi-1991; 14 pav.). Yra pagrindo manyti, kad čia nufotografuoti altoriai po vargonų chorą įrengtose koplųčiose pastatyti prieš 1906 m., nes jų vaizdas neatitinka vėlesniuose dokumentuose pateikto aprašymo – jie yra akivaizdžiai barokiniai, be to, Šv. Juozapo altoriuje mato si paveikslas, o ne skulptūra, o Jėzaus figūra altoriuje vaizduojama stovinti, ne sėdinti. Taigi, „Nukryžiuotasis“ iš po vargonais buvusio altoriaus į kitą vietą (greičiausiai, į bažnyčios prieangį) turėjo būti perkeltas XIX–XX a. sandūroje, o panašiu metu erdvėje po vargonais pastatyti du A. Daukšos nufotografuoti altoriai į Nemenčinę tikriausiai yra patekę iš kurios nors uždarytos bažnyčios. Minimas kažkoks šv. Juozapo paveikslas, 1853 m. vyskupo

V. Žilinskio leidimu kabėjęs šiltojoje zakristijoje įrengtame altoriuje. Čia šis paveikslas buvo pakabintas tiesiog ant sienos (altoriaus mensa buvo medinė, faneruota), o minimas jis dar ir 1933 metais²⁸. Dar kitas šio šventojo atvaizdas XIX a. II p. kabėjo ant presbiterijos sienos, virš durų į zakristiją, priešais šv. Kazimiero paveikslą²⁹. Šių kūrinių nuotraukų nėra.

Vienoje A. Daukšos nuotraukoje užfiksuoto puošnaus nedidelio altorėlio su aptaisais uždengtu Švč. Mergelės Marijos paveikslu lokalizacijos Nemenčinės bažnyčioje nepavyko nustatyti (inv. Nr. Fi-1990; 15 pav.). Gal jis buvo kurioje nors artimoje koplyčioje? Didelė tikimybė, kad čia nufotografuotas XIX–XX a. pr. Nemenčinės parapijai priklausiusios Eitminiškių koplyčios altorius, nors keista, kodėl tokiu atveju nėra pačios koplyčios nuotraukos.

A. Daukša įamžino bažnyčios šventoriuje 1857 m. pastatytą mūrinę Parčevskių koplyčią (inv. Nr. Fi-1978), kurios apačioje, kriptoje, buvo palaidoti šios giminės nariai, tačiau viršutinėje koplyčios dalyje altoriaus nebuvo, čia jau nuo XIX a. II p. buvo laikomi bažnytiniai reikmenys, katafalko dalys ir kitas inventorius³⁰. Tarp nuotraukų yra 1803 m. įrengtos kapinės stovėjusios medinės klasicistinės koplyčios vaizdas (inv. Nr. Fi-1980) ir joje buvęs Švč. Trejybės paveikslas (inv. Nr. Fi-1973; 16 pav.). Kad šio titulo paveikslas kabėjo kapinių koplyčioje, minima XX a. I p. dokumentuose³¹. XIX a. čia kabėjo šv. Ambraziejaus atvaizdas³².

Taigi, A. Daukšos darytas nuotraukas galima laikyti Nemenčinės bažnyčios vizualiniu inventoriumi, pakankamai išsamia vaizdine dokumentacija, papildančia rašytines žinias apie bažnyčią ir jos vertybes. Ši medžiaga taip pat papildė žinias apie dar nepakankamai tyrinėtą XIX a. vid. Lietuvos menininkų kūrybą. Ne visi bažnyčioje buvę kūriniai patraukė fotografo dėmesį. Neaišku, kodėl nebuvo nufotografuoti lituginiai indai, nors yra trijų žvakidžių nuotrauka (inv. Nr. Fi-1977). Galbūt šios nuotraukos tiesiog neišliko arba kol kas yra neidentifikuotos?

Visi aptartose nuotraukose užfiksuoti Nemenčinės bažnyčioje buvę altoriai ir kiti meno kūriniai sudegė per 1947 m. gaisrą. Dabar šioje bažnyčioje esantys trys altoriai atkelti į ją iš Vilniaus šv. Baltramiejaus bažnyčios, į kurią jie pateko iš kažkurios bernardinų bažnyčios. Tačiau ši istorija dar laukia tolesnių studijų.

Išnašos

1. LDM, inv. Nr. Fi-1970–1996. Visos nuotraukos publikuojamos LDM rinkinių in-

- ternetiniame puslapyje (<http://www.rinkinys.ldm.lt>) ir elektroninės bibliotekos svetainėje (<http://www.epaveldas.lt>).
2. *Vilniaus fotografija. 1858–1915*, sud. M. Matulytė, Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2001, p. 43–46.
  3. Gustaitis R., „Adomo Daukšos negatyvų rinkinys“, *Vilniaus fotografai*, Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2005, p. 73–81.
  4. Už šią informaciją nuoširdžiai dėkoju Kaišiadorių muziejaus darbuotojui R. Gustaičiui.
  5. Pilnas pirmosios Nemenčinės bažnyčios titulas buvo sudėtinis – Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų, šv. Mykolo ir šv. Jurgio.
  6. MAB RS, f. 43–13455, l. 1–1v.
  7. *Akt konsekracyi kościoła Niemenczyńskiego, dokonany przez JW. Biskupa wileńskiego Wacława Żylińskiego w dzień Narodzenia N. Maryi Panny 8 Września roku 1855, z dołączonym opisem i wyjaśnieniem całego obrzędu*. Ułożył X. A. L., Wilno, Drukiem Józefa Zawadzkiego, 1856.
  8. MAB RS, f. 43–13455, l. 1.
  9. Janonienė R., *Jonas Rustemas*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 1999, p. 278; Adomonis T., Adomonytė N., *Lietuvos dailės ir architektūros istorija*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 1997, t. 2, p. 237.
  10. Lenkijos dailininkų žodyne nurodoma, kad ši Rafaelio drobės kopija, nutapyta 1837 m., iš pradžių buvo skirta Vilniaus katedros Švč. Mergelės Marijos Nekaltojo Prasidėjimo koplyčiai ir tik vėliau iš jos perduota Nemenčinės bažnyčiai. Taip pat minima, kad Nemenčinės bažnyčiai R. Parčevskytė buvo nutapiusi paveikslą, vaizduojantį Kristaus pokalbį su Nikodemu [žr. Słownik artystów polskich, Warszawa, 1998, t. 6, s. 427–428]. Tokio turinio drobė jokiam XIX a. II p. ar XX a. I p. Nemenčinės bažnyčios inventoriuje neminama, galbūt ji buvo nutapyta XIX a. I p. ir sudegė per 1842 m. gaisrą.
  11. Cit. iš lietuviško vertimo: Tiškevičius K., *Neris ir jos krantai*, Vilnius: Mintis, 1992, p. 194.
  12. Janonienė R., „Altoriai Nemenčinės bažnyčioje“, *Kultūros paminklai*, nr. 5, 1998, p. 143–144.
  13. MAB RS, f. 318–24367, l. 2; f. 318–29622, l. 11.
  14. Apie Vilniaus Bernardinų bažnyčios altorių perstatymą XVIII a. II p. (plačiau žr.: Janonienė Rūta, *Bernardinų bažnyčia ir konventas Vilniuje*, Vilnius: Aidai, 2010, p. 282–309).
  15. Mikulionis S., „Trakų Šv. Mikalojaus Vyskupo bažnyčios ir bernardinų vienuolyno statybos istorija“ (ser. *Vilniaus dailės akademijos darbai*, t. 1), Vilnius, 1993, p. 26–27.
  16. MAB RS, f. 318–24371, l. 5v.
  17. MAB RS, f. 318–29622, l. 13v.
  18. LVIA, f. 604, ap. 1, b. 4963, l. 1v; MAB RS, f. 318–24382, l. 2.
  19. MAB RS, f. 318–24371, l. 3–5v.
  20. MAB RS, f. 318–24367, l. 2; f. 318–29622, l. 11; f. 318–18873, l. 1.
  21. MAB RS, f. 318–24382, l. 3v.
  22. XX a. I p. bažnyčios dokumentuose paveikslas klaidingai priskiriamas R. Parčevs-

kytės teptukui, tačiau tai tik įrodo, kad drobė buvo ne naujai įgyta, bet išlikusi iš 1855 m. sukurto altorių ansamblio.

23. XX a. I p. ir šis paveikslas klaidingai priskiriamas R. Parčevskytei.
24. MAB RS, f. 318–24382, l. 4.
25. MAB RS, f. 318–24371, l. 5v.
26. MAB RS, f. 318–24371, l. 3v; f. 318–24382, l. 2.
27. MAB RS, f. 318–24367, l. 2v; f. 318–29622, l. 10v, 11v.
28. MAB RS, f. 318–24382, l. 2.
29. MAB RS, f. 318–24371, l. 5v.
30. MAB RS, f. 318–24371, l. 3v; f. 318–29622, l. 11v.
31. MAB RS, f. 318–29622, l. 13v.
32. MAB RS, f. 318–24371, l. 5v.

Church of Nemenčinė in Photographs of Adomas Daukša

Rūta Janonienė

The article reports about the collection of 19th–20th c. Vilnius' photographer Adam Dauksza stored in Lithuanian Art Museum. It was ascertained that some photographs dating back the beginning of the 20th c. provide detailed documentary images of St. Michael the Archangel Church in Nemenčinė and its chapels. Its exteriors has remained unchanged till our days, however, the interior is essentially different because of the 1947 fire. Photographs of A. Dauksza are very important and the only remaining iconographical evidence on this lost cultural heritage.

The photographer from different angles took the church (built 1848–1855) and its surroundings: fence of the churchyard (1885) with forged iron gate (1886), tomb stones that were installed inside the church and outside of it (one for the rector of Vilnius Theological College and parson of Nemenčinė Antoni Kitkiewicz), a chapel and a memorial plate of the founders of the church – Parczewsky family. Interior images of the great, lateral and chapels' altars are especially valuable. Some sources ascertain that the author of the church and its interior was a follower of Vilnius' art school Józef Mackiewicz. Works of carving and goldsmith were carried out by a sculpturer from Vilnius Józef Kozłowski, author of altar paintings is an amateur painter Róża Parczewska who created a copy of Raphael's "Transfiguration" and Jan Moraczynski who created paintings of St. George and St Michael Archangel. Retables of lateral altars of the church, painting depicting the "Nativity of the Blessed Virgin Mary" attributed to Szymon Czechowicz and likely some other valuables were transferred from the closed Trakai Bernardine Church. Nowadays photographs of A. Daukša can provide some critical information for any research on this lost artistic heritage.